



МӘДЕНИ МҰРА
ғылыми журнал

КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ
научный журнал

CULTURAL HERITAGE
science journal

ISSN: 2708-3365

№ 4 (99)

Астана
2022



Редакциялық алқа:

Сыдыков А.Ж.	PhD докторы (Қазақстан), алқа төрағасы
Асанканов А.А.,	тарих ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Қырғызстан)
Әбдуақап Қара,	тарих ғылымдарының докторы, профессор (Түркия)
Бороффка Н.,	археология докторы, профессор (Германия)
Бейсенов А.З.,	тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
Ибадуллаева З.Ө.,	тарих ғылымдарының кандидаты, доцент (Қазақстан)
Ибраева А.Г.,	тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР Ұлттық Жаратылыстану ғылымдары академиясының академигі (Қазақстан)
Қасенәлі А.Е.,	PhD докторы (Қазақстан)
Купаева А.Қ.,	PhD докторы (Қазақстан)
Қартаева Т.Е.,	тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
Малдыбаева Р.К.,	өнертану кандидаты (Қазақстан)
Мұқтар Ә.Қ.,	тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
Оңғар А.,	тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
Самашев З.С.,	тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
Төлеубаев Ә.Т.,	тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
Смағұлов О.С.,	ҚР ҰҒА академигі, тарих ғылымдарының докторы (Қазақстан)
Таймағамбетов Ж.Қ.,	ҚР ҰҒА академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
Үмітқалиев Ұ.Ұ.,	тарих ғылымдарының кандидаты (Қазақстан)
Шамильоглу Ю.,	Висконсин университетінің профессоры (АҚШ)



МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ

Қажымас қайрат, қалтқысыз қызмет 4

ТҰЛҒА. ТАҒЫМ. ТАҒЫЛЫМ / ЛИЧНОСТЬ. ПРИЗНАНИЕ. ПОЧТЕНИЕ

Елеуов М.Е. Археология заңғары	16
Подушкин А.Н. Пытливый ум, неутомимый исследователь	18
Тоқтабай А.У. Тастарға тіл бітірген тарлан ...	23
Бокоренко Н.А. Культура саков Восточного Казахстана: поиск истоков	26
Мұқтар Ә.К. Археолог З. Самашевтың ортағасырлық Сарайшықты зерттеуге қосқан үлесі	32
Ермолаева А.С. Мой сокурсник Зайнолла Самашев	42
Сайлаубай Е.Е. Ұлт тарихын түгендеуші тұлға ..	45

Мерц В.К. Короткие встречи на долгом пути ...	47
Табалдыев К.Ш. Зейнолла ағайыбыздың илимий эмгектерін дайым күтөбүз	50
Гасанов З.Г. Работа «Азербайджано-казахстанской международной археологической экспедиции» в 2019-2022 гг.	53
Омаров Ғ.К. Текті тұлға туралы толғаныс	59
Үмітқалиев Ұ.Ұ. Қазақ археологиясындағы ментаның Зейнолла аға бейнесі	64

ФОТОШЕЖІРЕ / ФОТОГАЛЕРЕЯ 67

ҒАЛЫМНЫҢ ҒИБРАТТЫ ҒҰМЫРЫ / ДОСТОЙНАЯ ЖИЗНЬ УЧЕНОГО

Самашев З.С. Көне дүние қойнауына саяхат ...	94
Самашев З.С. Қазақ Алтайындағы Берел ескерткіші	96
Самашев З.С. Вопросы археологии раннего железного века Казахстана	112
Самашев З.С. Тарбағатай петроглифтері. Шимайлы	127
Самашев З.С. Изобразительная деятельность в эпоху средневековья	138
Самашев З.С. Петроглифтерді зерттеудің кейбір әдістері	149

CONTENTS

Indefatigable Will, Unwavering Service 4

PERSONALITY. CONFESSION. HONOR

Eleuov M.E. Patriarch of archeology	16
Podushkin A.N. An inquisitive mind, a tireless explorer	18
Toktabay A.U. A word about contemporary	23
Bokovenko N.A. The saka culture of Eastern Kazakhstan: a search for the origins	26
Muktar A.K. The contribution of archaeologist Z. Samashev to the study of the medieval Sarayshik	32
Ermolayeva A.S. My classmate Zaynolla Samashev ..	42

Sailaubay E.E. A person who studies the history of the nation	45
Merz V.K. Short meetings on a long journey	47
Tabaldiyev K.Sh. We always look forward to the scientific works of Zeynolla agai	50
Gasanov Z.G. The work of the «Azerbaijan-Kazakhstan International Archaeological Expedition» in 2019-2022	53
Omarov G.K. A word about a noble person	59
Umitkaliyev U.U. The image of Zeynolla aga in Kazakh archeology	64

PHOTOGALLERY 67

DIGNIFIED LIFE OF A SCIENTIST

Samashev Z.S. Journey into the depths of the ancient world	94
Samashev Z.S. Berel site of the Kazakh Altai ...	96
Samashev Z.S. Issues of archeology of Early Iron Age Kazakhstan	112
Samashev Z.S. Petroglyphs of Tarbagatay. Shimayly	127
Samashev Z.S. Fine activity in the Middle Ages ...	138
Samashev Z.S. Some methods of studying petroglyphs	149



Омаров Ғ.Қ.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Алматы қ., Қазақстан
e-mail: gany_omarov@mail.ru

ТЕКТІ ТҰЛҒА ТУРАЛЫ ТОЛҒАНЫС

Қазақ археология ғылымының көш басында дара тұрған тұлға туралы толғанар болсақ, әрине, тарих ғылымдарының докторы, профессор Зайнолла Самашев бірден еске түсері сөзсіз. Осы ғылымның көш басында тұрған алдыңғы толқын ағалары Әлкей Марғұлан мен Кемал Ақышевтай абыздардың және өзінің тікелей ұстазы, түркі жұртынан шыққан алғашқы әйел-археолог – Фирайым Хабибуллақызы Арслановалардың ісін солардың мұрагеріндей бар күш-жігері, білім-парасатымен тікелей жалғастырып келеді (Арсланова, 2013: 405).

Археологияның қай саласында болсын өзіндік із қалдырған ғалым «арғы атамыз ер түріктермен» байланысты деген ғылыми пікірді ұстанып бай тарихымызды әлемге паш етуде. Зекеңмен алғаш танысуым да сол бір аумалы-төкпелі өткен ғасырдың орта тұсы болатын. Арнайы іздеп барып «Наскальные изображения Верхнего Прииртышья» (Самашев, 1992: 288) атты монографиясына қолтаңбасын қойдырып қайтып едім. Сол таныстықтан бастап Зекеңнен мүмкіндік болғанда әрдайым жолығып ақыл-кеңес алып тұрдым. Ол уақытта КазГУ-мен Археология институты арасында белгілі бір себептермен байланыс болмай қалған. Біздің студенттердің арасынан археологиямен айналысқысы келетіндерін экспедициясына қатыстыруын сұрағанымда бірден хош алып, келісімін берді. Бұл 1997 жыл болатын. Осы жылы археология бөлімінде оқитын шәкіртіміз Ақан Оңғар мен Ердәулет Атагелдиевті бірге ертіп Зекең басқаратын Францияның Ұлттық ғылыми зерттеулер орталығы (CNRS), әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Ресейдің

Кемеров университеті ғалымдарымен біріккен Шығыс Қазақстан археологиялық экспедициясына Маймерге аттандық. Егемендік алғанымызбен, алайда ғылым тұрмақ ішкер тағам мен киер киімге жарымай жүрген шақ. Осынау қиын-қыстау заманда Зекең шетелдік спонсорлардың бетін бері қаратып, аңырып қалған археологтардың үлкен бір тобының басын туған жері – Шығыс Қазақстанда жинады (қай уақытта да тығырықтан шығатын ерекше қасиетін сонда бір байқап едім). Қазақ Алтайының – түркі әлемінің алтын бесігі екендігін деңдей зерттеп, халықаралық дәрежеде дәлелдеуінің бастамасы еді. Оған дейін де 1993-1996 жылдары З. Самашев үлкен халықаралық экспедиция ұйымдастырып, француз, итальян және немістердің қатысуымен Қазақстан аумағындағы жартастар суреттерін зерттеудің жаңа кезеңін бастаған (Самашев, 1995: 15-16).

Ғалымның ең айтулы да жарқын еңбектерінің бірі – 1998 жылы Алтай төсіндегі Берел қорымындағы қазба жұмыстары. Бұл археологиялық жаңалық «XX ғасырдың археологиялық сенсациясы» аталып, әлемді бір дүрліктірді. Осындағы мәңгілік тоң басқан №11 қорғаннан табылған сақ дәуірінің жәдігерлері тәуелсіз еліміздің тарихындағы елеулі оқиға болды. Ол ата-бабаларымыздың ұлы мәдениетінің жұрнағы, озық мәдениеттің үлгісі екендігімен ерекшеленеді. Қазақ өркениетінің әлемдік өркениеттің құрамдас бөлігі екендігінің дәлелі болды және бұл «Берел эпопеясы» З. Самашев есімін күллі әлемге паш етті. Алтынмен апталған, бағалы тастармен, ер қанаты ат саналатын жылқыларымен, жалпы бай жәдігер-

лерімен таңқалдырған Берел қазақтың атын шығарды (Самашев, 2011: 236). Бұл ашылулар Қазақстан мен Еуразия даласындағы тарихи-мәдени ескерткіштерді жаңа тұрғыдан зерттеу қажеттілігінің бастамасы болды. Дәл осы жылдан бастап қазақ археологиясында пәнаралық зерттеулер жолға қойылып, алдағы жылдары қарыштап дамыды десек артық айтпағандығымыз болар. Зекең Берелге археолог, антрополог, этнолог, архитектор, тоң қабатын зерттеушілерді, палеозоолог, палеоботаник, ветеринар, топырақтанушы, реставратор, генетик және т.б. ғылымның әр саласының үздік мамандық иелерінің басын қосып ортақ іске жұмылдырды.

Берелден табылған жәдігерлерді зерттеуде алғаш рет жаратылыстану ғылымдарының әдістері пайдаланылды. Бұл зерттеулердің нәтижесінде ерте көшпелілердің ДНК-ын анықтауға мүмкіндік туды, сонымен қатар Берел даласының палеоэкологиясы, палеозоологиясы мен антропологиясы бойынша аса құнды мәліметтер алынды. Қазбадан табылған

адамдардың нәсіл тегін – генетиктер, жылқыны – ветеринарлар, жылқының жеген шөбі мен өсімдік тұқымдарын – биологтар арнайы зерттеп, қорытындыларын шығарды.

Тағы бір жағдайды айта кетсек, қазір археологтар жер қыртысын ғарыштан бақылайтын құралдарды өз ісіне пайдалануда, алдын ала алынған кейбір нәтижелерін шетелдік эксперттерге де беріп сынатуда. Мысалы, жер серігі арқылы жасалған аэрофототүсірілімді жиі пайдалануда. Бұл арқылы көне қорым, ежелгі шаһар жұрттары, өркениет қалдықтары қай мекенде орналасты, мөлшері қандай деген секілді өзекті ақпаратты бірден ала аламыз. Зекең зерттеу ізденістерінде ұсақ-түйек мәселелердің бірін де назардан тыс қалдырмайды. Тіпті кез-келген археологтың мұрнына иісі бармайтын картография мен топографияға да аса мән берді. Зерттеу жұмыстарына отандық ғалымдармен қатар әлемнің ең айтулы деген мамандарын да тартуда. Бұл Зекеңнің қазақ археологиясына қосқан тың жаңалықтарының бірі ғана.



Шығыс Қазақстан облысы, Катонқарағай ауданы, Аққайнар ауылының маңындағы, Шу өзенінің жағалауындағы археологиялық қоныста. 2022 ж.

East Kazakhstan region, Katonkaragai district, in the archaeological settlement near the village of Akkainar, on the banks of the Shu River. 2022



МӘДЕНИ МҰРА

Ғалым қазақ халқының тарихи сабақтастығы жүйелі түрде дамыған, ешқашан үзілмеген деген ой тұжырымдайды. Археологиялық жәдігерлердің маңызын аша білуді, оның болашақта ұрпақты патриоттық сезімге тәрбиелеудің негізі құралы ретінде пайдалана білуге шақырады. Ол үшін археологиялық қазба жұмыстары нәтижесінде қол жеткізілген артефактілерді жан-жақты зерттеп, реставрациялау, консервациялау жұмыстарының өз деңгейінде атқарылуын талап етеді (Самашев, Ахметкалиев, 2004: 96). Сонымен қатар археология ғылымының бүгінгі күнгі негізгі бағыттарының бірі – дала өркениетінің түп-тамыры, негізгі ошақтары мен оның сан-қилы құрамдас бөліктерін, байырғы түркі өркениетінің мұраларының сақталуына, зерттелуіне, насихатталуына, ғаламдану үрдісіндегі ұрпақаралық сабақтастықтарды жаңғыртуға, оны жалғастыруға ерекше назар аударуға ерекше мән беріліп отыр. Яғни табылған жәдігердің музейлендірілуі ісін жолға қою бағытында да ерінбей ерен еңбек етуде. Оның бір ғана мысалы, Берел қорымынан табылған артефактілерді жүйелеп, қазіргі таңда туристердің үздіксіз ағылып, тамашалайтын ашық аспан асты музейін ашуға қосқан үлесі.

Бүгінде Берелдегі зерттеу жұмыстары қазақ тарихының алдына Алтай аймағы халқының шекарасы шектескен Азия елдерімен, Қытай, Үндістан, сондай-ақ көне замандарда салтанат құрған Бактрия, Персия сынды мемлекеттерімен қарым-қатынасын зерттеу сынды өзекті мәселелерді қойып отыр. Бұл жерден табылған археологиялық артефакт мәліметтері бірнеше мыңжылдықтар бойына ұласқан материалдық және рухани мәдениеттің дамуындағы сабақтастықты айқындауға мүмкіндік береді. Берел қорымының орналасқан алқабының мыңдаған жылдар бойы көшпелі халықтарға мекен болғандығын дәлелдейтін тани білген тәжірбиелі археолог-ғалым бұл аймақтың Қазақ Алтайының таңқалдырар алтын бесігі екендігін жазбай таныған.

Ғалым қай жерде ғылыми мәселе бар сол жерде жұмыс жасауға дайын екендігін ғылыми зерттеу жұмыстары арқылы көрсетіп жүр. Оның айқын дәлелі З. Самашевтың ғылыми зерттеулері Қазақстанның барлық территорияларында: Шығыс Қазақстан (Самашев, Ермолаева, 2008: 199), Үстірт пен Маңқыстау (Самашев, Көшербаев К, 2007: 400), Қаратау (Самашев,

Мургабаев, 2014: 373), Сыр бойы, Жетісу (Самашев, 2012: 240) жерінде, сонымен қатар Моңғолия (Самашев, Цэвээндорж, 2016: 271) жерінде де жүргізіліп, Қазақстан тарихы ғылымына айтарлықтай үлес қосуда. Менің де Зекеңмен Майемер, Берелдегі экспедициялардан кейін 2004 жылы Батыс Қазақстан археологиялық экспедициясының құрамында Қызылүйік ғибадатханасындағы (Самашев, Оңғар, 2011: 160) қазба жұмыстарына қатысқан уақытымдағы ойыма түйген ойыммен де бөлісуді жөн көріп отырмын. Экспедицияға бара жатқанда бірер күн Атырау қаласында аялдауға тура келді. Үнемі жұмысбасты болып жүретін Зекеңмен жата-жастанып ғылымнан тыс әңгіме көтергенде эрудициясына таң-тамаша қалғаным бар. Көгілдір экранды тамашалап отырған сәтімізде бұрынғы КСРО әртістерінің кез-келгенінің аты-жөнін, олардың өмірбаянын айна-қатесіз айтып отырды. Тек қана ілім қуып кеткен бе десем, ақын-жазушы, ел тарихы, жер тарихы туралы да ұшан-теңіз білімі көп екен. Ұлағатты отбасында дүниеге келген Зайнолла ағамыздың халқының дәстүріне, мәдениетіне деген сүйіспеншілік пен махаббаты отбасынан, яғни, ата-анасынан бойына дарыған болса керек. Археология ғылымына деген құштарлық та мектеп қабырғасында жүргенде туған ауылы Бестерек жанындағы Ақбауыр үңгіріндегі жазумен танысқан кезден қаланды десек те болады. Оның ғылыми мазмұнын сол кезде түсіне қоймағанымен, университет қабырғасында ұғына бастаған. Ол өте терең ой иесі. Асқан табандылықты, жүрген ортасына тағылым болатын қасиетін де дәл осы бала кезден бойына сіңіріп өскендігі аңғарылады.

З. Самашев еңбектерін зерттей отырып, бүгінгі археология ғылымының кездесіп отырған күрделі мәселелері мен жетістіктерін анық байқауға болады. Мысалы, археологиялық лабораторияларымыздың әлемнің озық елдерінен әлдеқайда артта отырғандығын байқасақ, қазақ археологтарының бұл ел мамандарынан артықшылығы тілсіз жәдігерлерге тіл бітіруінде, осы артефактілер арқылы тарихтың тереңіне үңілуінде еді.

Ғалымның өмірі мен шығармашылығын, оның ұстаздары мен шәкірттерінің еңбектерінен бөлек қарауға болмайды. Ол өз шәкірттерінің ғылым жолына нық қадам басуына дұрыс бағыт-бағдар беріп отырады. Шәкірттері А. Рогожинский, А. Бейсенов, Ж. Жеті-

баев, Г. Джумабекова, Г. Базарбаева, И. Швец, А. Оңғарұлы, С. Мургабаев және тағы да басқа ғалымдардың бір тобы ол көтерген іргелі мәселелерді онан әрі жалғастырып, дамытып бірлесе жұмыс атқарса, ал енді бірлері ғылымда өз жолын тауып, қазақ археологиясына қомақты үлестерін қосуда.

Археолог-ғалымның өмірі мен қызметі Қазақстан археологиясы ғылымында толық бір кезең болып табылады. Ғалым археология ғылымы тарихына жаңа ашылымдарды әкеліп, дүниежүзіне Қазақстан атын паш еткен адам. Ол Қазақстан археологиясы ғылымында алдына нақты мақсат қойып, оның орындалуы жолындағы даңғыл жолды көрсетуде.

Өсіресе, З.С. Самашевтың Қазақстан петроглифтеріне деген қызығушылығы ерекше (Самашев, 2006: 200). Ол өз еңбектерінде өзіне дейінгі жиналған тарихи жәдігерлермен қатар жаңа археологиялық қазба нәтижелерінде қол жеткізілген жәдігерлерді ғылыми тұрғыдан зерттеп, қазақ тарихы ғылымына сүбелі үлес қосып келеді. Зайнолла Самашұлының табанды еңбегінің нәтижесінде Орта Азиядағы таңбалы тастар ғылыми тұрғыдан зерттеліп, ғылымның жаңа көкжиегіне көтерілді. Бүгінде көптеген алыс-жақын шетел ғалымдары, отандық ғалымдар З.С. Самашев еңбектеріне сілтеме жасауда.

З.С. Самашевтың зерттеулерінің маңыздылығы және археологиялық көзқарастары бүгінгі археология ғылымында түйіні тарқатылмаған мәселелердің кешенділігін алға тартады. Шығыс Қазақстандағы атақты Берел, Елеке сазы, Қарақаба, Атырау облысындағы Аралтөбе қорымдарын, Үстірттегі қола дәуірінің тұрақтарын, ортағасырлық Сарайшық қаласын, Баянжүрек, Сауысқандық жартастағы суреттерін, Шығыс Қазақстан петроглифтерін

зерттеді. Зайнолла Самашев бүгінде Қазақстан, Ресей, Қытай, Франция, АҚШ елдерінде шыққан ғылыми маңыздылығы аса жоғары 100-ден астам ғылыми еңбектің авторы. Бірнеше ғылым докторлары мен кандидаттарының ғылыми кеңесшісі, жетекшісі. Бүгінде 500-ден астам ғылыми еңбектің, оның ішінде 30-дан астам жеке және авторлық бірліктегі монографиялардың, 5 томдық Қазақстан тарихы кітабының авторы (Самашев, 2006: 654-655).

Зайнолла ағаны асқан ақыл иесі деп жоғарыда айтқан болатынбыз. Жалпы өмірде де, ғылымда да белгілі бір жетістікке жету ол ерен еңбектің жемісі. Ол ұзақ жылдар бойғы білім мен тәжірибесінің жемісі. Зайнолла Самашев бұл жолдан өткен ғалым. Оның дәлелі ретінде Зайнолланың тек Берел қорғандарын зерттеумен шектелмей, тынбай еңбек етуінде. Зайнолла Самашев – археолог, тарих ғылымдарының докторы, профессор. «Берел» мемлекеттік тарихи-мәдени қорық-музейінің бас ғылыми қызметкері, ҚР Еңбек сіңірген қайраткері, «Платиналық Тарлан» жалпыұлттық тәуелсіз сыйлығының лауреаты, «Парасат» орденінің иегері, Герман Археологиялық институтының корреспондент-мүшесі, Шығыс Қазақстан облысының құрметті азаматы (Самашев, 2006: 655).

З.С. Самашевтың археология ғылымының дамуындағы орнын, оның ғылымға қосқан жаңалықтары мен қазыналарын жан-жақты сараптау бір мақаланың ғана емес, болашақта арнайы зерттелетін диссертациялық жұмыстардың жүгі екендігі айғақ. «Жақсының жақсылығын айт, нұры тасысын», – дейді дана халық. Бұл сөз мақалаға арқау болып отырған тұлғаға арналып айтылған деген ой түйдік. Себебі, Зайнолла Самашев шын мәніндегі ТҰЛҒА.





Әдебиеттер

1. Арсланова Ф.Х. Жоғарғы Ертіс өңірінің ортағасырлық археологиясының очерктері. Т III. – Астана, 2013. – 405 б.
2. Самашев З. Наскальные изображения Верхнего Прииртышья. – Алма-Ата, 1992. – 288 с.
3. Самашев З., Франкфорт А.-П. и др. Памятники древнего искусства в Казахстане: новые исследования // Наскальное искусство Азии. – Кемерово, 1995. – С. 15-16.
4. Самашев З. Берел = Berel. – Алматы: Таймас, 2011. – 236 б.
5. Самашев З., Ахметкалиев Р., Алтынбеков К. Консервация и реставрация деградированной древесины Берельского кургана № 11. – Алматы, 2004. – 96 с.
6. Самашев З., Ермолаева А., Куш Г. Қазақ Алтайының көне қазыналары. – Алматы: Өнер, 2008. – 199 б.
7. Самашев З., Көшербаев К., Аманшаев Е., Астафев А. Үстірт пен Маңқыстау қазыналары. – Алматы: Asar-basim, 2007. – 400 с.
8. Самашев З., Мургабаев С., Елеуов М. Сауысқандық петроглифтері. – Астана, 2014. – 373 б.
9. Самашев З. Жетісу жартас суреттері. Баянжүрек. – Астана: Ә.Х. Марғұлан атындағы Археология институтының Астана қаласындағы филиалының баспа тобы, 2012. – 240 б.
10. Самашев З., Цэвээндорж Дамдинсүрэнгигн, Оңғарұлы А., Чотбаев А. Ежелгі түріктердің Шивээт улаан ғұрыптық кешені. – Астана, 2016. – 271 б.
11. Самашев З., Оңғар А., Оралбай Е., Қиясбек Ғ. Қызылүйік. – Алматы: Археология ЖШС, 2011. – 160 б.
12. Самашев З. Петроглифы Казахстана. Алматы: Онер, 2006. – 200 с.

References

1. Arslanova F.H. Joğarğy Ertis öñiriniñ ortağasyrlyq arheologiasynyñ ocherkteri. T III. – Astana, 2013. – 405 b.
2. Samaşev Z. Naskälnye izobrajenia Verhnego Priirtyşä. – Alma-Ata, 1992. – 288.
3. Samaşev Z., Frankfort A.-P. i dr. Pamätniki drevnego iskustva v Kazahstane: novye issledovania // Naskälnoe iskustvo Azii. – Kemerovo, 1995. – C. 15-16.
4. Samaşev Z. Berel = Berel. – Almaty: Taimas, 2011. – 236 b.
5. Samaşev Z., Ahmetkaliev R., Altynbekov K. Konservasia i restavrasia degradirovannoi drevesiny Berelskogo kurgana № 11. – Almaty, 2004. – 96 s.
6. Samaşev Z., Ermolaeva A., Kuş G. Qazaq Altainyñ köne qazynalary. – Almaty: Öner, 2008. – 199 b.
7. Samaşev Z., Köşerbaev K., Amanşaeв E., Astafev A. Üstirt pen Mañqystau qazynalary. – Almaty: Asar-basim, 2007. – 400 s.
8. Samaşev Z., Murgabaev S., Eleuov M. Sauysqandyq petroglyfteri. – Astana, 2014. – 373 b.
9. Samaşev Z. Jetisu jartas suretterı. Baianjürek. – Astana: Ä.H. Marğulan atyndağy Arheologia institutynyñ Astana qalasyndağy filialynyñ baspa toby, 2012. – 240 b.
10. Samaşev Z., Seveendorj Damdinsurengign, Oñğaruly A., Chotbaev A. Ejelgi türükterdiñ Şiveet ulaan ğuryptyq keşeni. – Astana, 2016. – 271 b.
11. Samaşev Z., Oñğar A., Oralbai E., Qiasbek Ğ. Qyzylüik. – Almaty: Arheologia JŞS, 2011. – 160 b.
12. Samaşev Z. Petroglyfy Kazahstana. – Almaty: Oner, 2006. – 200 s.